

Zoran Milošević,
Nebojša Maksimović,
Borislav Obradović,
Nada Milošević

Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Novi Sad,
Tehnička škola »Mileva Marić Ajnštajn«, Novi sad

ŠKOLA – MESTO ELITIZMA ILI HUMANIZMA U SPORTU

» . . . jer ko svoju lepotu za novac prodaje, toga zovu
bludnikom; a kome je mudrost roba, zovu ga sofistom«¹

1. Škola – znanjem do vrlina

Školski sport pozicioniran je kako u zakonskim rešenjima koja oblikuju vaspitno-obrazovni proces osnovne i srednje škole, tako i onim koja se najneposrednije bave pitanjima sporta. Prvenstveno, zakonske odredbe o osnovnom i srednjoškolskom obrazovanju, ali i one sadržane u Zakonu o sportu (školska sportska takmičenja²), prepoznaju ga kao sadržaj masovno-humanog i nekomercijalnog ispoljavanja stvaralaštva mladih.

Međutim, ne bez razloga, brojni istraživači upozoravaju na činjenicu da savremena škola sve više pripada tzv. društvenom vrhu - „društvu odabranih“, a manje ambijent „jednakih šansi“, posebno kada je u pitanju fizička – sportska aktivnost. Međutim, i pored nesumnjivog dejstva liberalno-tržišnih „pravila“, posebno u obrazovnoj politici zemalja našeg okruženja - članicama EU, pravo na znanje (sportsko obrazovanje) je jedna od najvažnijih kategorija svakog demokratskog, slobodnog i humanog društva.

Značaj ovakvog vrednosnog stanovišta sadržan je u krajnje pragmatičnoj činjenici da je sistematska fizička aktivnost, bavljenje sportom, jedan je od potvrđenih „bezbednih prolaza“ koji može da razvije **aktivan stil života**, aktivan ne samo u smislu fizičke aktivnosti, nego i u širokom smislu aktivne samoodgovornosti. Na takvo stanovište ukazuju i istraživanja poput onih koja uočavaju povezanost nivoa fizičke aktivnosti dece i adolescenata sa rizičnim ponašanjem, posebno delinkvencijom, ili ona empirijska istraživanja zasnovana na teorijskim pristupima (modelima faktora), koji su proistekli iz dugogodišnjeg istraživanja ponašanja adolescenata u razvijenim zemljama (Velikoj Britaniji, Kanadi, Australiji i SAD), poput podsticajnog modela prepreka i podsticajnih faktora fizičkih aktivnosti identifikovanih od strane dece ili roditelja .

Navedena istraživanja su otkrila da su stil života i rizično ponašanje dece povezani sa dejstvom tri opšta institucionalna faktora: porodice, **škole** i lokalne zajednice. Upravo ovakvo stanovište rezultat je i monografske studije na uzorku od 1880 dece iz Vojvodine³, kojom je utvrđeno da najsnažniji efekat na ograničavanje rizičnog ponašanja dece proističe iz kombinovanog dejstva tri faktora: lokalne zajednice (opštine), ni-

¹ Up. Ksenofont: Uspomene o Sokratu – I, peti deo, 26-27. str.

² Zakon o sportu, Službeni glasnik Republike Srbije, broj 52/1996., Beograd.

³ Maksimović, N., Milošević, Z. (2008). *Stil života mladih vojvodine*, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja i Savez za školski sport i olimpijsko vaspitanje Grada Novog Sada, Novi Sad.

voa siromaštva ili blagostanja porodice i **nivoa angažovanja dece u organizacijama koje pripremaju programe sistematskog fizičkog vežbanja i, na taj način, podižu nivo angažovanja i aktivnog stila života dece.** Neaktivan, sedelački stil života, usvojen tokom detinjstva, ima za posledicu povećani rizik podleganja većem broju rizikofaktora tokom prolaska kroz period adolescencije.¹

Međutim, i pored nedvosmislenog stava o sportu kao unapređujućem sadržaju aktivnog stila života (posebno mladih), proklamovanog čak i u stručno-političkom stavu Evropske komisije o pet specifičnih funkcija sporta, još davne 1998. godine², na prišti društvene zbilje – u svakodnevnoj praksi, „stvari“ stoje bitno drugačije. Da se uistinu radi o činjenici „izmicanja stvari iz ruku“ potvrđuje i potpuno jasna pretnja daljem razvoju evropskog sporta sadržana u tri izuzetno štetna procesa: **preteranoj komercijalizaciji, ranoj specijalizaciji i neuspehu anti-doping mera.** Nema sumnje da se navedeni procesi ponajmanje dešavaju u školi, a kako upozoravaju pojedini sociolozi i u samom sportu³.

2. Evropska stvarnost

Da je Evropa suočena sa izazovima koji je **udaljavaju od ostvarenja humanističkih dimenzija sporta**, sadržanih u navedenim funkcijama, jasno je i kroz sagledavanje rezultata ankete iz 2004. godine koju je pokrenula Generalna direkcija za obrazovanje i kulturu, a koordinirala Generalna direkcija za štampu i komunikacije pri Evropskoj Komisiji.⁴ Naime, prema navedenim rezultatima građani Evrope, njih 38%, se bar jednom nedeljno bavi sportom⁵, **uz relativno mali procenat (6%) onih koji bavljenje sportom realizuju u školi i na fakultetu** u odnosu na fitness centre (15%), klubove (16%) i sportske centre (11%).

---

¹ Ibidem, str. 77

² Radni materijal Evropske komisije – Specifične funkcije sporta su: **Obrazovna** funkcija (aktivno učešće u sportu - odličan način da se osigura uravnotežena ličnost za sve starosne grupe), **Zdravstvena** funkcija (fizička aktivnost pruža mogućnost za poboljšanje zdravlja ljudi; to je efikasno sredstvo u borbi protiv određenih bolesti i može da pomogne da se održi dobro zdravlje i kvalitetan život starijih osoba), **Društvena** funkcija (sport je odgovarajuće sredstvo za unapređivanje sveobuhvatnijeg društva i borbe protiv netolerancije, rasizma, nasilja, zloupotrebe alkohola i droga, ali i da pomogne u integraciji ljudi isključenih iz rada), **Kulturna** funkcija (sport pruža ljudima dodatnu mogućnost da učvrste svoje korene, da se bolje upoznaju na nekim područjem, da se bolje integrišu i bolje zaštite svoju sredinu) i **Rekreativna** funkcija (sportska aktivnost je važna slobodna aktivnost i pruža ličnu i kolektivnu razonodu).

³ «izvori moralnih devijacija ne leže u samom sportu, već izvan njega, u organizaciji, načinu odvijanja sportske aktivnosti u zahtevima šire društvene okoline, partikularnim interesima određene grupe», Bjelica, S. (2000). *Sociologija sporta*. Novi Sad: Fakultet fizičke kulture.

⁴ Eurobarometar (2004). Građani evropske unije i sport.

⁵ Dominacija građana skandinavije (Finska 75% i Švedska 72%) i relativno visok procenat građana koji se bavi sportom u novim državama članicama (Malta 42% i Kipar 43%)

Imajući u vidu da čak 78% građana evrope sport smatra sredstvom za poboljšanje zdravlja – mentalnog i fizičkog, spravom se postavlja pitanje da li je ambijent koji visoko komercijalizuje sportsku aktivnost (fitnes i sportski centri) nametnuta „adresa“ potrošačkog društva ili mesto realizacije njihovih autentičnih potreba.

Kako tek objasniti činjenicu da 77% građana Evrope daje saglasnost da sport dobije više vremena u školskom rasporedu, a da čak 82% građana se izjašnjava u korist veće saradnje sveta obrazovanja i sporta.

Nema sumnje, negativne strane u razvoju evropskog sporta inicirale su brojne aktivnosti sadržane u dokumentima još od „Helsinškog izveštaja o sportu“ (tačka 3.1. Jačanje edukativne uloge sporta – tačka 1. poboljšanje pozicije sporta i fizičkog obrazovanja u školama preko programa Zajednice) iz 1999. godine, „Izveštaja o sportu“ od strane Evropske Komisije iz 2007. godine (predlog 1. „Komisija predlaže da se donesu nove smernice za fizičku aktivnost sa zemljama članicama pre kraja 2008. godine“ - ojačati saradnju između zdravstvenog, obrazovnog i sportskog sektora), a posebno ratifikovanjem Ugovora iz Lisabona krajem 2009. godine, kada je sport postao jedna od kompetencija Evropske unije, čime je započet proces kojim se zemlje članice podstiču na sprovođenje konkretne politike u cilju obezbeđivanja **više sportskih objekata i mogućnosti za bavljenje sportom.**

To znači da EU prvi put aktivno radi na promovisanju sporta i fizičke aktivnosti na nivou politike – ne samo u cilju poboljšanja zdravlja i fizičke kondicije u zemljama EU, nego i zbog sve veće uloge sporta u društvenom povezivanju i njegove edukativne vrednosti. U tom smislu Evropska komisija se priprema da izda „Informaciju o sportu“ u drugoj polovini 2010. godine na temelju Belog dokumenta o sportu iz 2007. godine – dokumenta koji je EU prokrčio novi put u nastojanju „**da pruži stratešku orijentaciju o ulozi sporta u Evropi**“. Ove informacije će takođe postaviti osnovu za budući program EU u oblasti sporta – nadamo se manje komercijalno-elitistički a više masovno-humanistički.

3. Naša stvarnost

Slične tendencije uočavaju se i na „domaćem“ terenu, posebno izraženo u krizi školskog i univerzitetskog sporta. Dok se na primeru ovog drugog, koji postaje samo izgovor za organizaciju - trošenje novca za „najveća“ svetska takmičenja („Univerzijada“ kao dobar povod) i elitizaciju studentskog pokreta (tu se odavno ne takmiče studenti), teško mogu naći reči logičkog objašnjenja, to se za školu, još teže mogu naći reči opravdanja za nerad i bahatost svake vrste – od neodržavanja objekata, stručno nemotivisanih nastavnika, nepostojanja privatno-javnog partnerstva, pa do odsustva bilo kakve brige društva – posebno lokalne zajednice (problem „nadležnosti“) o zaustavljanju procesa dalje erozije vaspitno-obrazovnog sistema, posebno fizičkog vaspitanja – školskog sporta.

Naime, formalna dostupnost, posebno, osnovnog obrazovanja, koje se neretko podvodi pod „prava svih“ (zakonski regulisana obaveza) sve više se pretvara u pravo odabranih – elite, bar kada su u pitanju rezultati istraživanja koja se pro-

blemski bave odnosom učešća mladih u klupskim i školskim sportskim aktivnostima.

Istraživanje transversalnog tipa na stratifikovanom uzorku 537 učenika petog i sedmog razreda novosadskih osnovnih škola¹ ukazuje da relativno visok procenat dečaka (71,2%) i značano manji procenat devojčica (54,2%) uzima učešće u organizovanom bavljenju sportom. Uočene polne razlike sve više se, na žalost pedagoške javnosti, tumače kao „očekivane“, „već ranije poznate“ ili čak „logične“. Otužna stvarnost našeg vaspitno-obrazovnog neuspeha postaje tako pravilo – „standard“, koje malo ko pokušava objasniti a još manje menjati.

Zašto se devojčice u odnosu na dečake, u značajno manjem procentu bave fizičkom – sportskom aktivnošću ?

Zašto školski program fizičkog vaspitanja ne prepoznaje, u dovoljnoj meri, raznovrsnost potrebe dečaka i devojčica za fizičkom – sportskom aktivnošću ?

Zašto sadržaji vannastavnih - sportskih aktivnosti, ne pružaju valjane odgovore na „trošenje“ slobodnog vremena dečaka i devojčica ?

Postavljena pitanja u velikoj meri proističu i iz odgovora na koje su, u sličnom istraživanju Društva nastavnika fizičkog vaspitanja Grada Novog Sada², ukazali učeniци 4., 5., 6., 7. i 8. razreda kao „razlog“ vlastite apstinencije u sportskim, a posebno u školskim sportskim aktivnostima. Tako od ukupnog broja anketiranih učenika (760) njih 54% ispunjava najskromnije preporuke WHO vezane za fizičku aktivnost (30 minuta), a **samo 18% ostvaruje preporučeni nivo aktivnosti (4-6 puta nedeljno)**. Međutim, posebno indikativan podatak je da se čak 58% učenika (70% učenika naspram 45% učenica) sportom bavi u sportskom klubu, u čak 45 sportova. Nažalost, poražavajući procenat od svega **13% učenika (16% učenika naspram 10% učenica) učestvuje u radu školskih sportskih sekcija**, od kojih je samo trećina njih uključena tokom cele školske godine. Obzirom da se znatno veći procenat učenika „**već bavi sportom van škole**“ (29%), „**nema vremena**“ (21%) i „**nema u školi odgovarajućih sekcija**“ (11%) razumljivo je zašto se škole danas, nakon decenijskog ulaganja u nastavnički kadar, objekte, planove i programe, rekvizite i dr. suočavaju sa apstinencijom vaspitača i vaspitanika, ili njihovom aktivnošću ali preko drugih, najčešće vanškolskih organizacija (sportski klubovi).

Nije li uobičajena „vest“ da u školskoj sali „treniraju“ učenici sa članskom kartom sportskog kluba umesto školskog sportskog društva. **Da li je važnije ostvarivati zavidne prihode sportskih klubova na teret dodatnih rashoda „odabраниh“ roditelja ili boriti se da budžetom škole „svi mi“ pomažemo „sve“ učenike i roditelje?**

Nije li postalo „normalno“ da stručni kadar takvih klubova, neretko, čine nastavnici zaposlena u školama koje „velikodušno“ i za novac izdaju termine u salama za ve-

¹ Đorđić, V. i Krneta, Ž. (2007). Adolescenti i sport: rodna perspektiva. U III Međunarodna konferencija „Menadžment u sportu“: Zbornik radova (171-178). Beograd: Univerzitet „Braća Karić“: Fakultet za menadžment u sportu; Olimpijski komitet Srbije.

² Đorđić, V. (2008). Sportska aktivnost školske dece i omladine, Društvo nastavnika fizičkog vaspitanja Grada Novog Sada, Istraživački projekat.

žbanje. **Da li je problem današnje škole u sukobu interesa nastavnika ili u načinu njihovog nagrađivanja za rad u vannastavnim aktivnostima?**

4. Umesto zaključka

Traganje za odgovorima na gore postavljena pitanja, neizostavno mora uzeti u obzir, pre svega, potrebe mladih koje, između „agona“ i „ludusa“, prepoznaju i tzv. strateški dokumenti.¹ „Novi pristupi školskom sportu u prvi plan stavljaju: učestovanje, učenje i napredovanje, dobro raspoloženje (zabavu), bezbednost i uravnoteženost. Školski sport bi trebalo da, pre svega, promovise **aktivno učestovanje učenika**, jer je to i osnovni razlog zbog kojeg se učenici opredeljuju za sportsku sekciju u školi (žele da vežbaju, igraju, budu aktivni). Kako pokazuju neke ankete, većina dece i odraslih, **pre bi izabrala da igra za tim koji gubi, nego da sedi na klupi pobedničke ekipe**, što je suština motivacije za bavljenje sportom u školi. **Zato u školi mora biti što manje selekcije, klupâ za rezervne igrače, „otpisanih“ i „suvišnih“.**²

Put koji je trasirala „domaća“ naučna misao³, potpomognuta danas evropskim perspektivama, a posebno potrebama naši učenika, ukazuje da su osnovni principi daljeg razvoja fizičke kulture (masovnost, humanistička usmerenost, dinamičnost, kompleksnost i naučna zasnovanost) ostvarivi pre svih u školi - „čuvaru“ bio-psiho-socijalnog zdravlja mladih.

Nažalost, tranzicione promene, posebno izražene u sportskoj komercijalizaciji, čak i školskih prostora, urušavaju čak i vekovnu tradiciju⁴ kulturnog nasleđa fizičkog vežbanja, te rastući oblici otuđenja čoveka, predstavljaju sve prisutniju opasnost njegovog propadanja.

Smanjeno kretanje (hipokinezija) kao rezultat „trošenja“ slobodnog vremena u egzistenijalnom radu ili njegovog hedonističkog ispoljavanja u prekomernoj i neodgovarajućoj ishrani, te potpunom pasiviziranju čoveka kao potrošačkog bića, u značajnoj meri je potpomognuto i nedostupnošću sportskih objekata i stručne pomoći.

Zaboravljena humanistička misija škole u vremenu koje „svima“ daje šansu da postanu „elita“, oslobodila je mnoge odgovornosti za opstanak mladih naraštaja. Njihova biološka i socijalna zapuštenost izražena u statističkim pokazateljima gojaznih, telesnih deformiteta, narkomana, prostitutki, kockara i slično jesu vrh „ledenog brega“ i naličje našeg nerada i neodgovornosti. Suštinsko jačanje institucija vaspitno-obrazovnog sistema, pretpostavlja oslobađanje od populističkih i profilerskih manife-

---

¹ Strategija razvoja sporta u AP Vojvodina (2008). Sekretarijat za sport i omladinu AP Vojvodina, Novi Sad.

² Ibidem,

³ Prof. dr Mičurin Mirče Berar, prof. dr Luka Berković, prof. dr Milivoje Matić, prof. dr Đorđije Radovanović, prof. dr Aleksandar Kerković i drugi naučnici koji su budućnost fizičkog vaspitanja, od predškolskog nivoa do univerziteta, „oblikovali“ po meri čoveka i njegovih potreba u fizičkom vežbanju.

⁴ Profesor Gligorije Gliša Mirković u novosadskoj gimnaziji školske 1912/13. godini vrši specijalne preglede i registruje učenike sa poremećajima posture.

stacija lažnog iskupljenja za nerad („školska takmičenja“ sa klupskim sportistima, „univerzijade“ sa profesionalnim sportistima i slično), ali i jačanje odgovornosti onih koji sprečavaju druge da rade (večiti neradnik - „nastavnik“).

Stručno pedagoška javnost mora podneti žrtvu odvajanja rada od nerada (vremenski reizbor nastavnika i sučavanje sa „sukobom interesa“) ali i ukupno društvo, od lokalne zajednice, pokrajine i države, kao i svi oblici privatno-javnog partnerstva, moraju biti uključeni u reafirmaciju humanističke misije škole, ali i nagrađivanja rada onih koje uravnilovka ne prepoznaje čak i u prigodnom pominjanju – dok su živi.

Stanje društvene, pre svih političke svesti, nažalost ne daje nadu u brzinu ostvarenja „umnih“ ideja, ali i vremena nema mnogo. Možda i mi za života budemo svedoci nasušne potrebe da menjamo stvari – samo, ako budemo imali s kim i bez revolucije, nadamo se!

Literatura:

1. Bjelica, S. (2000). *Sociologija sporta*. Novi Sad: Fakultet fizičke kulture.
2. Đorđić, V. (2008). *Sportska aktivnost školske dece i omladine*, Društvo nastavnika fizičkog vaspitanja Grada Novog Sada, Istraživački projekat.
3. Đorđić, V. i Krneta, Ž. (2007). *Adolescenti i sport: rodna perspektiva*. U III Međunarodna konferencija „Menadžment u sportu“: Zbornik radova (171-178). Beograd: Univerzitet „Braća Karić“: Fakultet za menadžment u sportu; Olimpijski komitet Srbije
4. Eurobarometar (2004). *Građani evropske unije i sport*.
5. Ksenofont (1964). *Uspomene o Sokratu*, Beograd.
6. Maksimović, N., Milošević, Z. (2008). *Stil života mladih vojvodine*, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja i Savez za školski sport i olimpijsko vaspitanje Grada Novog Sada, Novi Sad.
7. *Strategija razvoja sporta u AP Vojvodina* (2008). Sekretarijat za sport i omladinu AP Vojvodina, Novi Sad.
8. *Zakon o sportu*, Službeni glasnik Republike Srbije, broj 52/1996., Beograd

SCHOOL – PLACE OF ELITISM AND HUMANISM IN SPORT

School sport is defined both by legal solutions giving form to the educational process of primary and secondary schools and by those dealing with sport issues directly. Importance of school is indicated by the fact that it is the place where sport is realized within a mass-like and humanist framework with non-commercial base. In view of high decade-long investments of institutions of the Republic and Province, especially the City of Novi Sad, into outdoor and indoor facilities for practicing physical education (sport), as well as high professional and educational level of the personnel directly involved in this process, one can rightly ask a question: IS SCHOOL A PLACE OFFERING EQUAL OPPORTUNITIES FOR SPORTS ACHIEVEMENTS TO CHILDREN AND YOUTH?